

Şiddik Hasan Hân gibi eserler de yayımlanmıştır.

Ancak ehl-i hadîs ekolüne ait fetvaların ayrı ayrı yayımlanması onlardan faydalanmayı güçleştirdiğinden fetvaların bir araya getirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış ve Mevlânâ Ebû'l-Hasenât Ali Muhammed Saidî Fetâvâ-yı 'Ulemâ-i Hadeş adıyla bir koleksiyonun neşrine başlamıştır. Şu ana kadar on dört cilt basılan (Hânîvâl 1972-1987) bu koleksiyon, yukarıda bahsedilen kitaplarla birlikte ekolün yayın organları olan *Ehl-i Hadeş* (Sohdara, Delhi), *Tercümân-ı Ehl-i Hadeş* (Delhi), *Mu'haddis* (Delhi, Lahor), *el-İ'tisâm* (Delhi), *Tanzîm-i Ehl-i Hadeş* (Delhi) gibi dergilerde yayımlanmış olan birçok fetvayı da bir araya getirmektedir. Ayrıca bu koleksiyonda sadece Hindistan yarımadasındaki âlimlerin fetvaları değil, ehl-i hadîs ekolünün metoduna bağlı Mısır ve Suudi Arabistan'daki bazı âlimlerin fetvaları da yer almaktadır. Böylece koleksiyon 130'dan fazla âlimin fetvalarını ihtiva etmektedir.

Urduca olan eser geleneksel fıkıh kitaplarındaki gibi "kitab" ve "bab"lara göre tanzim edilmiştir. Bablar soru ve cevap şeklinde düzenlenmiş olup cevaplar delilleriyle birlikte geniş olarak kaydedilmiştir. Her fetvanın altında o fetvayı ve-

ren âlimin ismi de belirtilmiştir. Fetâvâ-yı 'Ulemâ-i Hadeş hem bu ekolün fikhî görüşleri hem de ekolün metodolojisi ve tarihiyle ilgili önemli bir eser niteliğindedir.

BİBLİYOGRAFYA:

M. İbrâhim Mîr Siyâlkûtî, *Târîh-i Ehl-i Hadeş*, Lahore 1953, s. 130-141; Nezîr Hüseyin, *Fetâvâ-yı Nezirîyye*, Lahore 1971, I-III; Mevlânâ Senâullah Amrîtsarî, *Fetâvâ-yı Şenâ'iyye*, Lahore 1972, I-II; Hâfiz Abdullâh Rôpârî, *Fetâvâ-yı Ehl-i Hadeş* (nşr. Mevlânâ Muhammed Siddik), Sargodha 1973; *Fetâvâ-yı 'Ulemâ-i Hadeş* (nşr. Mevlânâ Ebû'l-Hasenât Ali Muhammed Saidî), Hânîvâl 1972-87, I-IV; Sh. İnayattullah, "Ahl-i Hadeş", *El²* (İng.), I, 259-260; Abdülkayyum-İdâre, "Ehl-i Hadeş", *UDMİ*, III, 579-583.

MUHAMMAD KHALID MASUD

el-FETÂVÂ'I-VELVÂLİCİYYE

(الفتاوى الوالعية)

Ebû'l-Feth Abdürreşid
b. Ebû Hanîfe el-Velvâlicî'nin
(ö. 540/1146'dan sonra)
Hanefî fıkıhına dair eseri.

Ebû'l-Feth Abdürreşid Cemâziyelevvel 467'de (Ocak 1075) Toharistan'a bağlı Velvâlic'de doğdu. Buhara'da Ebû Bekir Muhammed b. Hüseyin, Ahmed b. Ebû Sehl el-Attâbî, Ali b. Hasan el-Bur-

hân; Belh'te Ebû'l-Kâsım Ahmed b. Muhammed el-Halîlî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hüseyin es-Simnicânî, Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Kazzâz ve Semerkant'ta Ebû Muhammed Muhammed el-Katâvânî'den ders aldı. Bir süre Keş'te kalan ve daha sonra bir müddet Semerkant'ta yaşayan Ebû'l-Feth Velvâlic'de vefat etti.

Kaynaklarda *el-Fetâvâ'l-Velvâlicîyye*'nin müellifiyle ilgili iki farklı görüş mevcuttur. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bazı nüshalarında (meselâ bk. Süleymaniye, nr. 676-677; Fâtih, nr. 2415; Yenicami, nr. 664; Şehzade Mehmed, nr. 49; Beşir Ağa, nr. 328) müellif olarak Ebû'l-Mekârim Zahirüddin İshak b. Ebû Bekir el-Velvâlicî'nin adı geçmektedir. Kâtib Çelebi, muhtemelen bu nüshaları esas alarak eserin yazarının adı geçen kişi olduğunu ve 710 (1310) yılında vefat ettiğini söylemiş (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1230-1231), onu kaynak olarak kullanan birçok müellif de (*Hedîyyetü'l-Ârifîn*, I, 568; Kehlâle, V, 231; Brockelmann, *GAL*, II, 94; *Suppl.*, II, 86) *el-Fetâvâ'l-Velvâlicîyye*'nin yazarını aynı şahıs olarak göstermişlerdir. Ancak *Keşfü'z-zunûn*'dan önceki biyografik kaynaklarda bu kişi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sadece Kureşî, eserin kenarına İshak el-Velvâlicî adını kaydederek onun *el-Fetâvâ* adlı bir eseri olduğunu belirtmekte (*el-Cevâhirü'l-mu'ayyide*, I, 375), İbn Kutluboğa da muhtemelen, en önemli kaynağı olan bu eserden nakille aynı bilgiyi eserin bir nüshasında zikretmektedir (*Tâcüt-terâcim*, s. 59; eserin Bağdat 1962 baskısında bu bilgi yoktur). Sonraki dönem tabakat müelliflerinden Ta-kıyyüddin et-Temîmî de eserin müellifinin İshak el-Velvâlicî olduğu görüşünü tekrarlamaktadır.

Abdülhay el-Leknevî, eserin İshak el-Velvâlicî'ye nisbetinin yanlış olduğu ve asıl müellifin Ebû'l-Feth Abdürreşid olması gerektiği görüşündedir. Ancak Abdürreşid el-Velvâlicî'nin doğum tarihi ve hocaları, çağdaşı olan Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî tarafından belirtildiği halde (*et-Taḥbîr*, I, 445-446) onun *el-Fetâvâ* adlı bir eserinden söz edilmemektedir. Fakat müellifin eserinin mukaddimesinde, Sadrüşşehid Hüsameddin Ömer b. Abdülazîz'in (ö. 536/1141) fikhî hükümleri kaleme alma konusuna en çok itina gösteren kişilerden biri olduğunu belirtmesi, kitabında bilhassa onun *el-Câmi'* adlı eserinde özetle verdiği bilgileri açıkladığını ve İmam

el-Fetâvâ'l-Velvâlicîyye'nin zahriyesi ve ilk sayfasi (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 676)

Muhammed'in eserinden bazı faydalı bilgilerle daha sonra ortaya çıkan bazı önemli hükümleri de ilâve ettiğini söylemesi (bk. Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 676, vr. 1^a), ayrıca Sadrüşşehîd'in hayır ve iyiliği içinde yettiğini ifade etmesi, *el-Fetâvâ'l-Velvâliciyye*'nin yazarının onun çağdaşı olan Velvâlicî olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Eserin Yenîcamî nüshasında da (nr. 664, istinsah tarihi 996/1588) müellif olarak İshak b. Ebû Bekir adı verilmekle birlikte baş tarafa eklenen notta onun 467'de (1075) doğup 540 (1146) yılından sonra vefat ettiği belirtilmektedir. Bu durumda, mevcut nüshalarda görülen Ebû'l-Mekârim İshak b. Ebû Bekir el-Velvâlicî adının müstensihler tarafından yanlışlıkla yazılmış olabileceği akla gelmektedir. Velvâlicî'nin kitabını yazarken esas aldığı belirttiği *el-Câmi'*, Sadrüşşehîd'in *el-Câmi'u's-şagîr* veya *Câmi'u's-Şadrüşşehîd* diye bilinen eseri olup bu kitap, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *el-Câmi'u's-şagîr* adlı eserinden bazı rivayet ve hadislerin çıkarılması ve

bazı ilâvelerde bulunulması suretiyle telif edilmiştir (Sadrüşşehîd, *el-Câmi'u's-şagîr*, vr. 1^b; a.mlf., *Şerhu Edebi'l-kâdi*, nâşirin mukaddimesi, I, 41).

el-Fetâvâ'l-Velvâliciyye klasik fıkıh kitaplarının sistematığına göre yazılmış olup kütüphanelerde birçok yazma nüshası mevcuttur (bibliyografyada gösterilenler dışında bazıları için bk. Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim Paşa, nr. 719; Fâtihi, nr. 1210/4; Lâleli, nr. 1279; Hamidiye, nr. 611; Şehid Ali Paşa, nr. 1053, 1054; Yenîcamî, nr. 664-665). Oldukça hacimli sayılabilecek olan eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan bir nüshasında I. cilt (Süleymaniye, nr. 676) tahâret ile büyü, II. cilt ise (Süleymaniye, nr. 677) şüf'a ile hiyel arasında kalan bölümlerden (kitab) meydana gelmektedir. Her bölümün başında o bölümde geçen fasılların isim ve sıra numaraları verilmiş, daha sonra da bunların anlatımına geçilmiştir. Hükümler açıklanırken bunların alındığı kaynaklar zikredilmemiş, fakat söz konusu görüşün sahibi belirtilmiştir. *el-Fetâvâ* adıyla anılmakla bir-

likte Osmanlı dönemi fetva kitapları gibi soru-cevap tarzında olmayan eser bir hukukî meseleler koleksiyonu ve klasik bir furû kitabı mahiyetindedir. Hanefî mezhebinin ilk temel metinlerinde yer almayıp daha sonra ortaya çıkan çeşitli meselelerle ilgili fikhî görüş ve çözümlere yer verilmesi bakımından da eser ayrı bir önem taşır.

BİBLİYOGRAFYA:

Velvâlicî, *el-Fetâvâ'l-Velvâliciyye*, Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 676-677; Yenîcamî, nr. 664; Şehzade Mehmed, nr. 49; Fâtihi, nr. 2415; Hacı Beşir Ağa, nr. 328; Sadrüşşehîd, *el-Câmi'u's-şagîr*, Süleymaniye Ktp., Kadizâde Mehmed, nr. 127, vr. 1^b; a.mlf., *Şerhu Edebi'l-kâdi* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1397/1977, nâşirin mukaddimesi, I, 41-43; Sem'ânî, *et-Tahtîr*, I, 445-446; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 384; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mu'vîyye*, I, 375; II, 417-419; İbn Kutluboğa, *Tâcüt-terâcîm* (nşr. İbrâhim Sâlih), Dımaşk 1412/1992, s. 59, 126-127; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1230-1231; Temimî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 335-336; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 94; Brockelmann, *GAL*, II, 94; *Suppl.*, II, 86; Bilmel, *Kamus*², I, 464; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 568; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 126; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 220, 231; M. Mahrûs Abdullatîf el-Müderres, *Meşâyihu Belh mine'l-Hanefiyye*, Bağdad 1977-79, I, 92, 95; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 49-50.

FERHAT KOCA

FETÂVÂ-YI YAHYÂ EFENDİ

(فتاوى يحيى افندى)

Şeyhülislâm Zekerîyyâzâde

Yahyâ Efendi'nin

(ö. 1053/1643)

fetvalarını bir araya getiren eser.

Zekerîyyâzâde Yahyâ Efendi'nin üç defa getirildiği şeyhülislâmlık görevi sırasında verdiği fetvalardan oluşmaktadır. Yahyâ Efendi'nin bu fetvaları, onun fetva eminliğini yapan ve daha sonra kendisi de şeyhülislâm olan öğrencilerinden Esîrî Mehmed Efendi (Mehmed b. Abdülhalîm, ö. 1092/1681) tarafından bir araya getirilmiştir. Eserin bazı kütüphanelerde *Fetâvâ-yı Halîmîyye* adıyla kayıtlı olan nüshaları da (Nuruosmaniye Ktp., nr. 1988, 1998, 1999, 2000, 2055; krş. *Osmanlı Müellifleri*, II, 62) Yahyâ Efendi'ye ait fetvalardan ibarettir. Nitekim Esîrî Mehmed Efendi derlediği bu eserin mukaddimesinde, Yahyâ Efendi'nin fetvalarını bir araya getirerek kitabı tanzim ettiğini belirtmektedir. Yahyâ Efendi'ye nisbet edilen fetvalar genellikle bu nüshalardan çoğaltılarak veya meşihatte deftere kaydedilen fetvalardan derle-

Fetâvâ-yı
Yahyâ Efendi'nin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Serez, nr. 1116)

